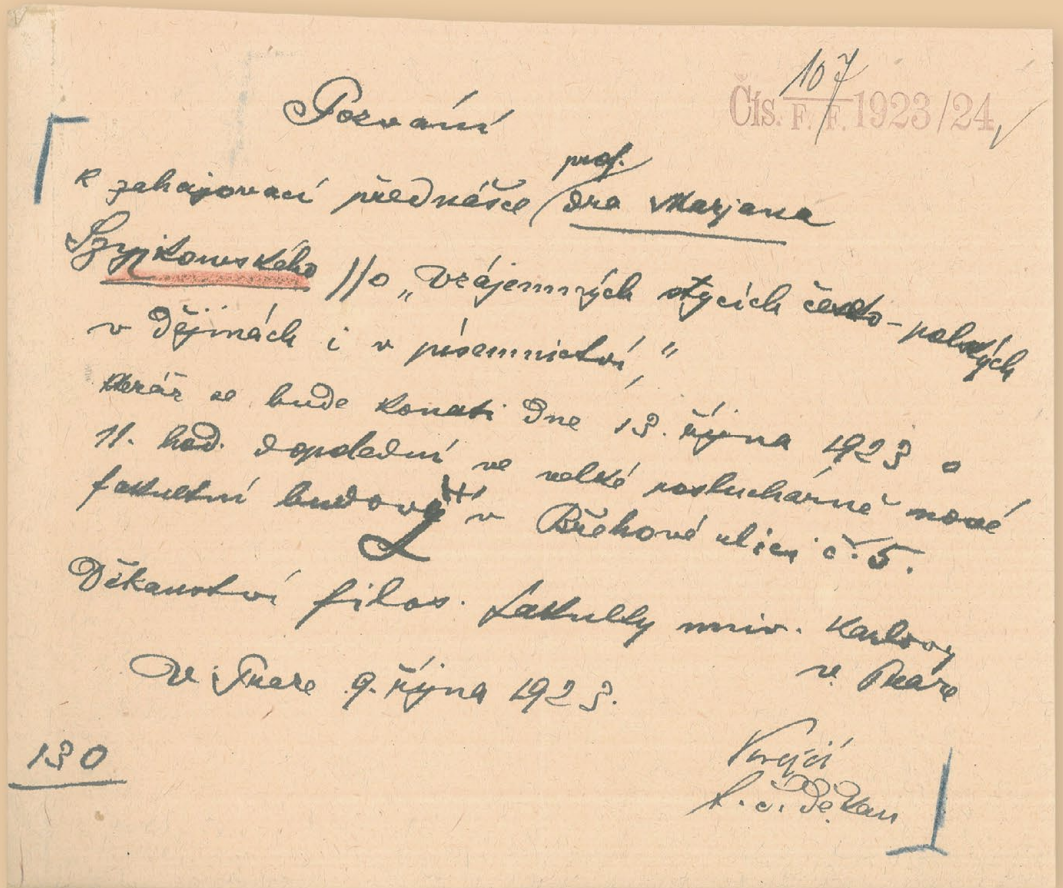

Michala Benešová
Renata Rusin Dybalska
Sylwia Czachór-Kocataş
(editorky)

Polsko-české poznávání jako výměna hodnot

Polsko-české poznávání jako výměna hodnot

Michala Benešová
Renata Rusin Dybalska
Sylvia Czachór-Kocataş (editorky)

Recenzenti:

Prof. dr hab. Joanna Goszczyńska

Mgr. Marek Junek, Ph.D.

Autorský kolektiv:

Michala Benešová, Sylvia Czachór-Kocataş, Renata Rusin Dybalska (editorky),
Mieczysław Balowski, Andrzej Baranow, Irena Bogoczová, Agnieszka Czajkowska,
Anna Dąmbrowska, Tadeáš Dohňanský, Robert Dudziński, Tomasz Gęsina, Agata Hącia,
Jan Jeništa, Daniel Kadłubiec, Piotr Kajak, Krystyna Kardyni-Pelikánová, Peter Káša,
Kamila Kowalczyk, Urszula Kowalska-Nadolna, Jarosław Łachnik, Anna Maślanka,
Simona Mizerová, Anna Modelska-Kwaśniowska, Jiří Muryc, Zuzana Obertová,
Marta Paňčíková, M. Pasicka, Barbara Pędzich, Justyna Pietrzykowska,
Renata Putzlacher-Buchtová, Michał Szczyszek, Zofia Tarajto-Lipowska,
Monika Válková-Maciejewska

Vydala Univerzita Karlova

Nakladatelství Karolinum

Praha 2025

www.karolinum.cz, redakcenk@ruk.cuni.cz

Redakce Lenka Ščerbaničová

Grafická úprava Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

© Univerzita Karlova, 2025

© Michala Benešová, Renata Rusin Dybalska, Sylvia Czachór-Kocataş (editorky), 2025

ISBN 978-80-246-6076-9.

ISBN 978-80-246-6175-9 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

Úvod	7
1. Tradycje czeskiej i słowackiej polonistyki / Tradice české a slovenské polonistiky	9
100 lat praskiej polonistyki (<i>Renata Rusin Dybalska</i>)	11
Moja praska polonistyka (wspomnienia) (<i>Karel Daniel Kadhubiec</i>)	20
Nauczanie języka polskiego w Pradze w przeddzień aksamitnej rewolucji w Czechosłowacji (<i>Zofia Tarajło-Lipowska</i>)	24
Kontakty najstarszej słowackiej polonistyki s českými a polskými polonistikami (<i>Marta Pančíková</i>)	30
Profecja i profesja. Adam Mickiewicz i Marian Szyjkowski – profesorowie na zagranicznych katedrach (<i>Agnieszka Czajkowska</i>)	37
Tradice překladu v prostředí pražské polonistiky (<i>Michala Benešová</i>)	44
Jiří Damborský wczoraj i dziś – naukowiec i znawca historii czeskiej polonistyki (<i>Simona Mizerová</i>)	52
25 lat z literaturą polską i jej twórcami w Brnie (<i>Renata Putzlicher Buchtová</i>)	62
Dejiny literatúry a ich miesto v polonistických štúdiách v Bratislave včera a dnes (<i>Zuzana Obertová</i>)	70
Literárnovedná polonistika v Prešove (história, premeny a perspektíva) (<i>Peter Káša</i>)	76
Tradycje polonistyczne na Litwie. Badania komparatystyczne (<i>Andrzej Baranow</i>)	81
Czescy absolwenci kursów wakacyjnych Polonicum w latach 1956–1989 (<i>Piotr Kajak</i>)	90
2. Nauczanie języka i literatury polskiej / Výuka polského jazyka a literatury	99
Przewodnik po trudnych miejscach polszczyzny (<i>Anna Dąbrowska, Małgorzata Pasięka</i>)	100
Nauczanie składni języka polskiego metodą konfrontatywną – czesko-polską (<i>Irena Bogoczová</i>)	109
Typy jednostek neologicznych w Obserwatorium Językowym UW (<i>Agata Hącia, Jarosław Łachnik, Barbara Pędzich</i>)	114
Specyfika przekładu portalu polski.info do češtiny (<i>Jiří Muryc</i>)	127
Po co komu oryginały? Polska literatura współczesna jako narzędzie glottodydaktyczne (<i>Monika Válková Maciejewska</i>)	135
Literacki i kulturowy potencjał miasta na przykładzie Opola (<i>Aleksandra Pająk-Głogiewicz, Anna Modelska-Kwaśniewska</i>)	144
Skarbnik – twój sąsiad na Górnym Śląsku. Glottodydaktyczny potencjał śląskiej demonologii (<i>Tomasz Gęsina</i>)	156
3. Czesko-słowacko-polskie kontakty w języku i literaturze / Česko-slovensko-polské jazykové a literární kontakty	165
Gwara laska w utworach Jany Schlossarkovej (<i>Mieczysław Balowski</i>)	166
Czeši w polskim parlamencie. Językowo-parlamentarny obraz mikropola tematycznego CZECHY (badania korpusowe na podstawie „Korpus Dyskursu Parlamentarnego” – lata 1918–2023) (<i>Michał Szczyższek</i>)	175
Tadeusz Różewicz w czeskim kontekście (<i>Krystyna Kardyni-Pelikánová</i>)	188
K bratřím Polákům. Halič roku 1862 očima dvou českých cestovatelů (<i>Jan Jeništa</i>)	195

Opustiť mapu, získať hlas. Region v súčasnej polskej a českej literatúre (<i>Tadeáš Dohňanský</i>)	204
Wyjść poza stereotyp? Czeskie „archiwum pamięci” – perspektywa polska (<i>Urszula Kowalska-Nadolna</i>)	210
Heretycy? O wydawcach literatury czeskiej w Polsce (<i>Anna Maślanka</i>)	219
Recepcja krytycznoliteracka wybranych dzieł Milana Kundery w czeskim i polskim obszarze kulturowym (<i>Justyna Pietrzykowska</i>)	227
Recepcja filmu <i>Diabelski wynalazek</i> (<i>Vynález zkázy</i>) Karel Zemana w polskiej prasie w latach 50. XX wieku (<i>Robert Dudziński, Kamila Kowalczyk</i>)	238
Redakční poznámka	246
Autoři – kontakty	247

ÚVOD

Institucionální počátky pražské, ale de facto i celé české univerzitní polonistiky se datují do roku 1923. 13. října 1923 pronesl Marian Szyjkowski, polský literární historik, svoji zahajovací přednášku stvrzující založení Katedry polského jazyka a literatury na Univerzitě Karlově v Praze. Jednalo se o první nejen českou, ale také zahraniční institucionální polonistiku, která navázala na plodné a inspirativní kontakty polských a českých kulturních představitelů v průběhu 19. století. Na Prahu poté navazovala další česká (a slovenská) univerzitní centra a polonistická studia procházela postupnou transformací od širě pojatých slavistických studií přes filologicky profilované studium až po nedávný příklon k tzv. areálovým studiím. Publikace, kterou právě dostáváte do rukou, je ohlédnutím za bohatou tradicí české univerzitní polonistiky, připomíná však také výzvy související s rozvojem tohoto oboru v aktuálních podmínkách i směrem do budoucna.

V jednom ze svých textů Szyjkowski napsal: „Nová bude perspektiva, již pohlédneme na výměnu hodnot ve veliké rodině národů, která společným úsilím buduje dílo své civilizace.“ Právě touto optikou se chceme společně ohlédnout za stoletím české institucionální polonistiky, ale také se zamyslet nad její aktuální přítomností a nejbližší budoucností.

Tato publikace shrnuje příspěvky z mezinárodní konference, která byla u příležitosti stého výročí české univerzitní polonistiky uspořádána 17. října 2023. Nazvali jsme ji – v duchu výše citovaných slov Szyjkowského – *Polsko-české poznávání jako výměna hodnot*. Připomínala nejen sto let od jmenování Mariana Szyjkowského prvním profesorem pražské polonistiky, ale také sté výročí založení lektorátu polštiny na Masarykově univerzitě v Brně a na Univerzitě Komenského v Bratislavě. Jejím organizátorem byla Katedra středoevropských studií Univerzity Karlovy v Praze (mezitím integrovaná do nově vzniklého Ústavu etnologie a středoevropských a balkánských studií FF UK) ve spolupráci s Institutem slovanské filologie Jagellonské univerzity v Krakově, Ústavem slavistiky Masarykovy univerzity v Brně, Katedrou slavistiky Univerzity Palackého v Olomouci, Katedrou slavistiky Ostravské univerzity a Polským institutem v Praze. Finančně bylo pořádání konference i konání dalších doprovodných akcí podpořeno z prostředků Česko-polského fóra.

Příspěvky v této knize jsou rozděleny do několika tematických částí. První z nich se ohlíží za tradicí české a slovenské polonistiky. Jednotlivé texty mapují jak minulost pražské polonistiky (očima současných polonistů i očima pamětníků, absolventů či někdejších akademických pracovníků), tak vybrané kapitoly z historie brněnské, bratislavské a prešovské polonistiky. Své místo zde má i reflexe polonistických bádání v Litvě či varšavský pohled na

česko-polskou univerzitní spolupráci. Část textů přibližuje vybrané osobnosti české či slovenské polonistiky, některé se ohlížejí například i za tradicí vzdělávání překladatelů z polštiny.

Druhá tematická sekce se zaměřuje na vybrané aspekty výuky polského jazyka a literatury mimo polské prostředí. Autory zajímá nejen to, proč by se vůbec měli Češi učit polsky a Poláci česky, ale i jaké jsou aktuální trendy v metodologii glottodidaktiky či jaké je možné využití literárních textů ve výuce polského jazyka pro cizince. Část příspěvků představuje nejrůznější projekty, které vzájemné (nejen jazykové) poznávání v posledních letech usnadňují. Zajímavým tématem může být také využití regionální kultury či folklorní tradice v rámci glottodidaktiky.

Závěrečný blok textů se dotýká česko-slovensko-polských jazykových a literárních kontaktů, a to v širokém záběru od problematiky současných dialektů či korpusových bádání přes český pohled na vybrané polské spisovatele (a vice versa) či téma literárních regionů až po recepci české kultury (literatury, kinematografie) v polském prostředí nebo sondu do situace dnešních vydavatelů české literatury v Polsku a naopak.

Doufáme, že texty shromážděné v této výroční publikaci seznámí čtenáře nejen s vybranými kapitolami z dějin české či slovenské polonistiky, ale přispějí také k formulování cílů a úkolů, které před polonistickými studii – ale též filologiemi obecně – v současné době stojí.

1.

TRADYCJE CZESKIEJ
I SŁOWACKIEJ POLONISTYKI

TRADICE ČESKÉ
A SLOVENSKÉ POLONISTIKY

100 LAT PRASKIEJ POLONISTYKI

Renata Rusin Dybalska

Historia stu lat istnienia polonistyki w Pradze to bez wątpienia historia bardzo ciekawa i barwna, choć momentami również trudna. Tworzyli ją w pierwszej kolejności poloniści – polonofile, wykładowcy i lektorzy – ci, którzy przybywali do Pragi z Polski oraz ci, którzy, będąc absolwentami praskiej polonistyki, zdecydowali się na dłuższą lub krócej związać z nią swoje życie zawodowe. To właśnie oni oraz ich działalność będą w niniejszym tekście głównymi punktami odniesienia. W celu uporządkowania poniższe rozważania, mające charakter syntezy, zostają rozdzielone na trzy zasadnicze części. Ich granice symbolicznie wyznaczają lata 1923, 1945 i 1989.

Pierwsi poloniści pojawili się w Pradze w połowie XIX w., czyli zanim jeszcze praska polonistyka zyskała swoje ramy instytucjonalne. W utworzonej w 1848 roku na praskim uniwersytecie Katedrze Filologii Słowiańskiej polską problematyką zajmowali się np. František Ladislav Čelakovský (1799–1852), świeżo przybyły z Wrocławia, gdzie na tamtejszym uniwersytecie sprawował funkcję pierwszego profesora filologii słowiańskiej, oraz Jan Pravoslav Koubek (1805–1854), który w tym samym roku został mianowany pierwszym profesorem zwyczajnym języka polskiego i literatury polskiej. W latach 1857–1865 przebywał w Pradze polski językoznawca Henryk Suchecki (1811–1872), autor polskiej gramatyki,¹ dwóch podręczników do nauki języka polskiego² oraz historii literatury polskiej.³ Kolejny profesor specjalizujący się w tematyce polskiej pojawił się w Pradze dopiero po prawie sześćdziesięciu latach, a więc główny ciężar nauczania języka polskiego spadł na lektorów. W tym okresie byli nimi kolejno: Josef Kolář (1830–1910) – tłumacz m.in. dzieł A. Mickiewicza, Adolf Černý (1864–1952) – szczególnie zasłużony na polu czesko-polskiego zbliżenia, oraz Bohumil Vydra (1889–1952) – leksykograf, lektor języka czeskiego na Uniwersytecie Warszawskim.⁴

¹ Henryk Suchecki: *Wstępna gramatyka polska dla szkoły początkowej*, Praha 1859.

² Henryk Suchecki: *Zwježta gramatyka polska. Kurs nižszy*, Praha 1857; *Zwježta gramatyka polska do užytku w školach. Kurs vyššy*, Praha 1859.

³ Henryk Suchecki: *Nástin dějin písemnictví Polákův*, Praha 1858.

⁴ Początki polonistyki instytucjonalnej zostały szczegółowo zaprezentowane w publikacji Roman Baron – Roman Madecki – Renata Rusin Dybalska a kol.: *Česká (a slovenská) univerzitní polonistika do roku 1939. Od polonofilství k systematickému bádání o dějinách polského jazyka a literatury*, Praha 2023. Znaleźć w niej można nie tylko informacje o początkach studiów polonistycznych w trzech głównych ośrodkach – Pradze, Bratysławie i Brnie –, ale także opracowania na temat wydanych w badanym okresie podręczników do nauki języka polskiego dla Czechów czy przekładów literatury polskiej na język czeski oraz medaliony dwudziestu ośmiu czołowych czeskich polonistów i polonofilów.

Nowa sytuacji polityczna po 1918 roku stała u zrodu koncepcji, w myśl której Praga miała stać się europejskim centrum studiów slawistycznych. Pierwszym widocznym efektem realizacji tego pomysłu było pojawienie się w Pradze w roku 1920 specjalisty od języków i literatur południowosłowiańskich, Słoweńca, profesora Matiji Murki (1861–1952), który rozpoczął budowanie zakładu slawistyki tworzonego przez samodzielne katedry poszczególnych języków słowiańskich. Jednym z pierwszych złożonych wniosków była propozycja powołania do życia Katedry Języka Polskiego i Literatury. Projekt jej ustanowienia został przyjęty przez Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Karola 11 maja 1922 roku.⁵ Na kierownika nowo utworzonej jednostki specjalnie powołana do tego celu komisja wybrała lwowianina Mariana Szyjkowskiego (1883–1952) z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. 13 października 1923 roku wygłosił on swój wykład inauguracyjny pt. *O vzájemných stycích česko-polských v dějinách i v písemnictví*, rozpoczynając w ten sposób symbolicznie działalność nie tylko praskiej, ale także czechosłowackiej polonistyki uniwersyteckiej.⁶

We wspomnianym wykładzie Szykowski mówił o wzajemnych czesko-polskich powiązaniach kulturalnych, co ściśle korespondowało z jego metodą badawczą określaną jako komparatystyka wpływologiczna. Z jej pomocą badał nie tylko wpływy literatury czeskiej na polską, ale także polskiej na czeską, czego najpełniejszym wyrazem, obok szeregu wygłoszonych wykładów czy opublikowanych artykułów, stała się publikacja *Polská účast v českém národním obrození*, której trzy części zostały wydane w latach 1931, 1935 i 1947. Szykowski, jako zwolennik bardziej nowoczesnego podejścia do studiów slawistycznych, duży nacisk kładł na najnowszą historię literatury. Tuż przed przyjazdem do Pragi wydał publikację poświęconą temu zagadnieniu – *Współczesna literatura polska z wypisami (1863–1923)* – która stała się podstawą jego praskich wykładów. Warto wspomnieć, że pierwszy kierownik praskiej polonistyki na długie lata stał się nie tylko wzorem wykładowcy, ale także (używając jego określenia) swoistym „łącznikiem kulturalnym” między dwoma narodami. Z dużym zapałem i energią angażował się w działalność popularyzatorską i organizacyjną, czym zyskiwał sobie sympatię przede wszystkim swoich studentów.⁷ Jednym z nich był Karel Krejčí (1904–1979), który początkowo studiował języki czeski i niemiecki. Ostatecznie jednak wybrał polonistykę i w roku 1929, rok po obronie doktoratu, rozpoczął pracę w Zakładzie Filologii Słowiańskiej. Praca naukowa Krejčíego na początku podążała w kierunku wytyczonym przez Szyjkowskiego, czego przykładem może być jego rozprawa habilitacyjna *Polská literatura ve věrech revoluce* (1934), później jednak w centrum jego zainteresowań pojawiło się oryginalne pojęcie socjologii literatury. W grudniu 1945 roku Karel Krejčí został mianowany profesorem języka i literatury polskiej. Był autorem kilkuset artykułów naukowych i prawie dwudziestu publikacji książkowych, wśród których znajduje się opublikowana w roku 1953 pierwsza – nie tylko w Czechosłowacji – powojenna synteza literatury polskiej *Dějiny polské literatury*. Krejčí był również bardzo aktywnym popularyzatorem polskiej literatury i kultury.

⁵ Więcej na temat utworzenia i historii praskiej polonistyki zob. Michala Benešová – Renata Rusin Dybalska – Lucie Zakopalová: *90 let pražské polonistiky – dějiny a současnost*, Praha 2013.

⁶ W tym samym roku akademickim 1923–1924 zainicjowano także działalność lektoratów języka polskiego na Uniwersytecie Masaryka w Brnie oraz Uniwersytecie Komeńskiego w Bratysławie.

⁷ Więcej na temat Mariana Szyjkowskiego zob. Roman Baron: *Misja życia. Praski polonista Marian Szykowski (1883–1952) a idea polsko-czeskiego zblizenia na polu kultury*, Warszawa – Praha 2019.

Wygłosił setki wykładów popularno-naukowych, brał udział w projektach slawistycznych i komparatystycznych, był członkiem dziesiątek stowarzyszeń, komisji i towarzystw. Należał do nielicznych czeskich slawistów, którzy z powodzeniem publikowali także za granicą. Nietety w połowie lat 50., kiedy znajdował się u szczytu swojej kariery naukowej, na jego życiu zawodowym i osobistym wyraźnie piętno odcisnęła aktualna sytuacja polityczna i związane z nią ograniczenia.⁸

Jak więc widać na kształt i kierunki rozwoju pierwszego etapu działalności praskiej polonistyki w zasadniczy sposób wpłynęły zainteresowania jej twórcy, Mariana Szyjkowskiego – dominowała literatura, zaś potrzeby związane z nauczaniem języka realizowały lektoraty. Pierwszym lektorem w nowo otwartej katedrze był świeżo upieczony doktor Miroslav Zelenka (1896–1957), autor dwóch podręczników do nauki języka polskiego. Pierwszy z nich – *Polské texty pro posluchače slovanské filologie* (1929) – skierowany był do studentów, drugi – *Polsky v 1000 slovech* (1929–1930) – miał formę samouczka.⁹ Pod koniec lat 20. zainteresowanie kursami języka polskiego rosło bardzo szybko i osiągnęło poziom, o którym dziś możemy sobie tylko pomarzyć.¹⁰ W związku z tym zdecydowano się na zatrudnienie nowego lektora, a właściwie lektorki, którą została Polka ze Lwowa Izydora Šaunová, z domu Horowicz (1896–1960). Tak jak profesor Szyjkowski wyznaczał standardy nowoczesnego wykładowcy, Šaunová, związana z praską polonistyką do 1959 roku, stała się na długie lata niedoścignionym wzorem lektorki, wyjątkowo aktywnej nie tylko na polu nauczania, ale również zbliżania obu kultur. Jako członkini Akademickiego Koła Przyjaciół Polski uczestniczyła w organizowaniu szeregu spotkań z polskimi artystami, odczytów i innych wydarzeń kulturalnych. Organizowała wycieczki do Polski, wizyty gości z Polski oraz pomagała Polakom w Pradze, także finansowo. Jak wspominał językoznawca profesor Stanisław Urbańczyk (1909–2001), wszyscy podkreślali jej niezwykłą dobroć i gorące serce.¹¹ Podstawą jej działalności było jednak nauczanie. Była autorką podręczników do nauki języka polskiego – *Polština pro každého* (1930), *Jazyk polský* (1958) – z których jeden, *Mluvnice jazyka polského* (1934), powstał we współpracy ze znanym polskim slawistą Tadeuszem Lehrem-Spławińskim.¹²

1945

W roku 1945 praska polonistyka odrodziła się w ramach Zakładu Filologii Słowiańskiej. Jej sytuacja była bardzo dobra – profesorzy Szyjkowski i Krejčí byli gwarancją erudycji

⁸ Więcej na temat Karla Krejčígo patrz: M. Benešová – R. Rusin Dybalska – L. Zakopalová: *90 let pražské polonistiky*, s. 137–140; Krystyna Kardyni-Pelikánová: *Uvědzeni przez polską literaturę. Czeska polonistika literacka*, Warszawa 2003, s. 206–222.

⁹ Więcej na temat podręczników Zelenki zob. Renata Rusin Dybalska: „Polsky v 1000 slovech”, czyli przedwojenne pomoce dydaktyczne do nauki języka polskiego dla Czechów, in: *Miscellanea lingwistyczne i varia*, ed. Krzysztof Kołatka, Bydgoszcz 2022, s. 243–259.

¹⁰ Przykładowo w roku akademickim 1929–1930 w semestrze zimowym na kursy języka polskiego uczęszczało 181 osób, zaś w semestrze letnim 162 osoby, z kolei w roku akademickim 1930–1931 było to analogicznie 147 osób w semestrze zimowym i 114 w semestrze letnim.

¹¹ Stanisław Urbańczyk: *Śp. Iza Šaunova, Język polski 4* (1960), s. 306–308.

¹² Więcej na temat życia i działalności Izy Šaunovej patrz: M. Benešová – R. Rusin Dybalska – L. Zakopalová: *90 let pražské polonistiky*, s. 140–142; S. Urbańczyk: *Śp. Iza Šaunova*; Piotr Gierowski: *Szaunowa Iza*, in: *Polski Słownik Bibliograficzny*, ed. A. Romanowski, Warszawa 2010, z. 193, s. 161–162. Więcej o podręcznikach jej autorstwa zob. Renata Rusin Dybalska: *On the Need for Practical Knowledge of Slavic Languages, or Pre-War Polish Language Textbooks for the Czechs*, *Czech-Polish Historical and Pedagogical Journal 1* (2021), s. 189–199.

i kontynuacji dobrych tradycji kierunku. Ponownie otworzyły się kursy praktycznej nauki języka polskiego pod kierunkiem Izy Šaunovej. Na mocy podpisanej w 1947 roku czechosłowacko-polskiej umowy o współpracy kulturalnej rok później w Pradze pojawił się pierwszy lektor z Polski, którym był Andrzej Sieczkowski (1913–1998). W roku 1949 kolejnym lektorem został przyszły absolwent, a potem wykładowca praskiej polonistyki Theodor Bešta (1920–1996). Był to efekt utrzymującego się, dużego zainteresowania językiem polskim, w wyniku którego koniecznym stało się oddzielenie kursów dla polonistów od kursów przeznaczonych dla studentów innych kierunków.

Wszystko to zmieniło się w następstwie wydarzeń z 1948 roku. Przejęcie władzy przez partię komunistyczną przyniosło ze sobą szereg konsekwencji także dla szkolnictwa wyższego. Przyjęta oficjalnie w 1950 roku nowa ustawa o szkolnictwie wyższym m.in. zmieniła charakter studiów wprowadzając jednolite, z góry określone plany. Praska polonistyka stanowiła nadal nieodłączną część slawistyki, jednak – z powodów naturalnych lub wymuszonych aktualną sytuacją polityczną – pod koniec lat 50. w kadrze pedagogicznej doszło do zmiany pokoleniowej. Jej głównymi aktorami stali się powojenni absolwenci. Pierwszym z nich był uczeń Karla Krejčíego Otakar Bartoš (1928–1995), który w roku 1958 przejął po nim kierownictwo polonistyki. Teoretyk literatury i tłumacz w swojej pracy naukowej koncentrował się przede wszystkim na kontaktach czesko-polskich oraz na temacie groteski i groteskowości w literaturach słowiańskich. Dbał też o regularne prezentowanie informacji o historii i rozwoju praskiej polonistyki. Brak możliwości swobodnej pracy naukowej rekompensował sobie działalnością przekładową, za sprawą której czescy czytelnicy otrzymali możliwość lektury najważniejszych dzieł literatury polskiej, wśród których królowały utwory S. Mrożka czy B. Schulza.¹³ W latach 70. działalność tę, m.in. w ramach praskiej polonistyki, kontynuował poeta, eseista i krytyk literacki Jan Pilař (1917–1996), który przetłumaczył na język czeski utwory takich polskich poetów jak L. Staff, B. Leśmian, C. Norwid., K. I. Gałczyński czy S. Grochowiak.

Jeszcze przed ukończeniem swoich studiów w roku 1949 współpracę z praską polonistyką jako lektor rozpoczął wspomniany wyżej Theodor Bešta. Przez wiele lat pełnił funkcję sekretarza Katedry Slawistyki, a od roku 1974 aż do roku 1985 zastępcy kierownika. Jego zainteresowania naukowe na początku skupiały się wokół polskiej dialektologii, potem badał wpływy języków słowiańskich na język polski. Najlepiej jednak sprawdzał się jako praktyk. Równoległe z prowadzeniem zajęć lektoratowych na uniwersytecie organizował i prowadził kursy języka polskiego w Polskim Ośrodku Kulturalnym (dziś Instytucie Polskim) w Pradze. Z myślą o swoich studentach i kursantach opracował szereg publikacji, wśród których znalazł się cykl podręczników *Polština pro Čechy I–III* (1976–1986) oraz gramatyka polska *Základy polské mluvnice*, która jednak mogła ukazać się dopiero w roku 1994.¹⁴

W roku 1971 kierownictwo Katedry Slawistyki, a tym samym pieczę nad polonistyką, przejął językoznawca Jan Petr (1931–1989). Swoją karierę uniwersytecką rozpoczął już w roku 1955, tuż po obronie pracy magisterskiej. Szybko pokonywał jej kolejne szczeble – docentem został w roku 1968, zaś profesorem w 1981, pełniąc jednocześnie wiele innych ważnych funkcji (np. dyrektora Instytutu Języka Czeskiego Czechosłowackiej Akademii

¹³ Więcej na temat Otakara Bartoša patrz: M. Benešová – R. Rusin Dybalska – L. Zakopalová: *90 let pražské polonistiky*, s. 142–145; K. Kardyni-Pelikánová: *Uwiedzeni przez polską literaturę*, s. 195–199.

¹⁴ Więcej na temat Theodora Bešty zob. M. Benešová – R. Rusin Dybalska – L. Zakopalová: *90 let pražské polonistiky*, s. 149–151.

Nauk). Jego działalność naukowa koncentrowała się na kilku obszarach slawistyki, oprócz polonistyki była to sorabistyka, paleoslawistyka czy bułgarystyka. Prowadził pełnowymiarowe kursy językoznawcze, na których wykorzystywał przygotowane przez siebie lub w zespole skrypty uniwersyteckie – *Základy slovanské jazykovědy* (1966–1969), *Základy slavistiky* (1984), *Úvod do studia polonistiky I, II* (1973, 1977), *Základy polštiny* (1977). Publikował też prace poświęcone historii slawistyki.¹⁵ Z jego nazwiskiem łączy się najbardziej trudny i kontrowersyjny okres rozwoju praskiej polonistyki, związany z tzw. normalizacją. Jego efektem były m.in. nieregularne pobyty w Pradze lektorów z Polski. Regularność odnowiona została dopiero po roku 1972 wraz z przyjazdem Jana Mączyńskiego. Po nim lektorami zagranicznymi byli kolejno Józef Pyzik, Maria Brzezina, Maria Mączyńska i Zofia Tarajło. Do roku 1982 nieprzerwanie kursy języka polskiego dla praskich polonistów prowadził również wspomniany Theodor Bešta. W latach 80. wśród kadry pedagogicznej na polonistyce doszło do kolejnej zmiany. Pracę rozpoczęło dwoje jej świeżych absolwentów. Byli to językoznawczyni Kateřina Pösingerová i literaturoznawca Jan Vitoň.

1989

Zmiany związane z aksamitną rewolucją oficjalnie stały się widoczne na Uniwersytecie Karola dopiero w roku 1990. Polonistyka funkcjonowała nadal w ramach Katedry Sławistyki, na czele której stał Luboš Řeháček (1929–1996). Polonistyczna kadra pedagogiczna pozostała bez zmian, dołączył do niej jedynie nowy lektor, którym był Mieczysław Balowski. Rozpoczął się proces kształtowania nowych planów i programów nauczania (*Studijní plány polonistiky*), które zostały oficjalnie opublikowane w roku 1993. Najważniejsze kierunki zmian dotyczyły zwiększenia liczby godzin ćwiczeń praktycznych, większej koncentracji na współczesnym życiu literackim i kulturalnym w Polsce oraz większego nacisku na współczesne językoznawstwo. Nowy program to także nowe pomoce dydaktyczne przygotowane przez praskich polonistów. Były wśród nich m.in. podręczniki do nauki języka polskiego przygotowane przez Kateřinę Pösingerová we współpracy z Uniwersytetem Jagiellońskim – *Czy Czechów jest trzech?* (1992), *Coraz bliżej Polski* (1997) – oraz skrypty poświęcone literaturze polskiej i historii autorstwa Jana Vitoň – *Úvod do dějin a kultury Polska I. (do roku 1815)* (1995), *Stará polská literatura I. Středověk – renesance* (1999), *Stará polská literatura II. Baroko* (2001). W wydawaniu nowych publikacji ważną rolę odgrywał Polski Ośrodek Kulturalny. Wspólnie z polską ambasadą dbał o bogatą ofertę kulturalną, z której korzystała nie tylko praska polonistyka. Szczególnie aktywne pod tym względem były lata 1990–1995, kiedy funkcję ambasadora w Pradze sprawował slawista i literaturoznawca profesor Jacek Baluch (1940–2019), który przez jeden semestr prowadził nawet dla praskich polonistów wykład na temat współczesnej literatury polskiej.

Najnowsza historia praskiej polonistyki jest ściśle związana z kolejnymi koncepcjami rozwoju studiów slawistycznych, jakie pojawiały się po roku 1989 na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Karola. Pierwsza z nich doprowadziła w roku 2001 do powstania Instytutu Studiów Sławistycznych i Wschodnioeuropejskich, w którym polonistyka była jedną z dwunastu specjalizacji. W związku z tym ponownie doszło do wymiany pracowników.

¹⁵ Więcej na temat Jana Petra zob. Ibid., s. 146–148.

Odpowiedzialnym za nauczanie literatury polskiej stał się bohemista z wykształcenia Petr Poslední, który z praską polonistyką związany był do 2012 roku. Efektem jego pracy naukowej są liczne publikacje poświęcone czesko-polskiej komparatyście – np. *Polské literární symboly* (2003), *Obtížná kontinuita* (2004) – oraz historii literatury polskiej po 1945 roku – *Jákobův žebřík* (2008), *Zápas s Leviatanem* (2011). Po odejściu Petra Posledniego nauczanie literatury polskiej przejęła jego studentka, praska polonistka i bohemistka Michala Benešová. Stanowisko językoznawcy ostatecznie zostało obsadzone w roku 2002 przez młodą językoznawczynię z UMCS w Lublinie Renatę Dybalską.

Kolejna zmiana przysłała w roku 2006. Polonistyka stała się jedną ze specjalizacji w Zakładzie Studiów Środkowoeuropejskich, który w roku 2011 zyskał status samodzielnej katedry. Nowa koncepcja wiązała się przede wszystkim z realizacją nowego programu o nazwie *Studia Środkowoeuropejskie*, opierającego się o model tzw. studiów regionalnych. Region Europy Środkowej rozumiany był tu w duchu wyszehradzkim i obejmował obok polonistyki także słowacystykę, hungarystkę a z czasem również romistykę. Program studiów polonistycznych rozszerzony został o stały blok historyczny, czego efektem stała się ponad dziesięcioletnia współpraca praskiej polonistyki z historykiem Petrem Kaletą zakończona w roku 2019. Dzięki jego pracy naukowej nie tylko poloniści poznawali w teorii i praktyce przede wszystkim historię, kulturę, ale także język Serbołużyczan – zob. np. *Češi o Lužických Srbech* (2006), *Jiří Mudra* (2011). Zwiększająca się liczba studentów pozwoliła również na to, by tymczasowo poszerzyć grono językoznawców. W latach 2013–2017 zajęcia językoznawcze i częściowo także lektorskie prowadził Wojciech Hofmański, absolwent UAM w Poznaniu.

Obie wspomniane duże zmiany organizacyjne w najmniejszy sposób ingerowały w proces wymiany lektorskiej, która po roku 1989 przebiegała bez większych zakłóceń. Lektorami praskiej polonistyki w tym okresie byli: Joanna Królak, Jarosław Malicki, Stanisław Mędak, Piotr Cieciora, Aleksandra Pająk, Anna Kostecka, Anna Winczura, Maria Magdalena Nowakowska oraz Sylwia Czachór-Kocataś, która na tym stanowisku jest zatrudniona aktualnie.

Czym dziś może pochwalić się praska polonistyka? Najbardziej widocznymi efektami jej pracy są liczne przekłady studentów i absolwentów, które przybliżają czeskiemu czytelnikowi wszystkie gatunki literatury polskiej,¹⁶ a ostatnio także fenomen tzw. polskiej szkoły reportażu.¹⁷ Udało się wychować całe pokolenie młodych, docenianych i nagradzanych tłumaczy, do których należą: Michala Benešová, Lucie Zakopalová, Barbora Kolouchová (dříve Gregorová), Anna Šašková Plasová, Marcela Bramborová, Jarmila Horáková, Martin Veselka czy Tadeáš Dohňanský. Niektórzy z nich nadal związani są z praską polonistką lub pozostają z nią w stałym kontakcie. W centrum zainteresowań badawczych znajduje się współczesny język polski i obecne w nim procesy, także w perspektywie porównawczej, czego efektem jest m.in. powstała niedawno we współpracy z Uniwersytetem Warszawskim publikacja pt. *Dyskursy polityczne w Polsce i Czechach po roku 1989: Gatunki, strategie komunikacyjne, wizerunki medialne* (2022). Nie brakuje też opracowań dotyczących literatury i związanych z nią zjawisk – np. *Fenoméń: Polská literární reportáž* (2016), *Ve světle kabaly: Židovská mystika*

¹⁶ Patrz np.: D. Maślowska: *Červená a bílá*, tł. B. Gregorová, Praha 2004; J. Bargielska: *Píšeš básně?*, tł. L. Zakopalová, Ostrava 2013; J. Dukaj: *Led*, tł. M. Benešová – M. Alexa, Praha 2021; M. Janion: *Znepokojivé slovanství: Fantasmata literatury*, tł. L. Zakopalová, Praha 2023.

¹⁷ Patrz np.: P. Smoleński: *Israel už se nevznáší*, tł. L. Zakopalová – M. Benešová, Praha 2013; M. Rejmer: *Bukuřeš. Prach a krev*, tł. J. Horáková, Praha 2015; F. Springer: *Miedzianka. Příběh zániku*, tł. M. Veselka, Žilina 2017.

v polské literatuře meziválečného období (A. Wat, B. Schulz, B. Leśmian) (2017). Ważnym obszarem badań jest historia kierunku. Jedną z tradycji praskiej polonistyki są uroczyste spotkania jubileuszowe, których pokłosiem stają się publikacje rocznicowe.¹⁸ Jedną z nich jest dwujęzyczna monografia *90 let pražské polonistiky – dějiny a současnost* (2013), która okazała się być pierwszą na świecie historią polonistyki zagranicznej.

Sto lat zobowiązuje. Z tego powodu rok 2023 już od początku był dla praskiej polonistyki wyjątkowy. Głównym celem podejmowanych działań było poinformowanie o tej ważnej rocznicy jak najszerzego grona odbiorców. W ramach projektu *100 lat české polonistiky*, dofinansowanego przez Forum Czesko-Polskie, wraz z partnerami z Uniwersytetu Jagiellońskiego i Warszawskiego, wszystkich czeskich polonistyk oraz Instytutu Polskiego w Pradze zrealizowano wiele wydarzeń i projektów.¹⁹ Ich symbolicznym zakończeniem była międzynarodowa konferencja pod hasłem *Polsko-czeskie poznawanie jako wymiana wartości*, która odbyła się 17 października 2023 w Pradze. Kiedy na początku roku rozpoczynano realizację wszystkich wspomnianych działań, nie przypuszczano, że nowy, jubileuszowy rok akademicki zapisze się w historii praskiej polonistyki jeszcze z jednego powodu. Od 1 października 2023 w wyniku zmian organizacyjnych polonistyka funkcjonuje w ramach nowej jednostki, jaką jest Instytut Etnologii, Studiów Środkowoeuropejskich i Bałkańskich. Rozpoczyna się więc kolejny etap historii w ramach nowej struktury organizacyjnej. Miejmy nadzieję, że praska polonistyka będzie mogła nadal w pełni rozwijać się i nawiązywać do swoich pięknych tradycji, a ci, którzy będą o tym decydować, nie zapomną o pracy i dokonaniach tych, którzy tę stuletnią tradycję i historię budowali.

Bibliografia

- Baron, Roman – Madecki, Roman – Rusin Dybalska, Renata a kol.: *Česká (a slovenská) univerzitní polonistika do roku 1939. Od polonofilství k systematickému bádání o dějinách polského jazyka a literatury*, Praha 2023.
- Baron, Roman: *Misja życia. Praski polonista Marian Szyjkowski (1883–1952) a idea polsko-czeskiego zbliżenia na polu kultury*, Warszawa – Praha 2019.
- Bartoš, Otakar – Petr, Jan: *Úvod do studia polonistiky I*, Praha 1973.
- Bartoš, Otakar – Řeháček, Luboš – Starý, Zdeněk – Pösingerová, Kateřina – Vitoň, Jan – Balowski, Mieczysław: *Studijní plány polonistiky*, Praha 1993.
- Benešová, Michala – Rusin Dybalska, Renata – Zakopalová, Lucie a kol.: *Fenomén: Polská literární reportáž*, Praha 2016.
- Benešová, Michala – Rusin Dybalska, Renata – Zakopalová, Lucie: *90 let pražské polonistiky – dějiny a současnost*, Praha 2013.
- Benešová, Michala: *Ve světle kabaly: Židovská mystika v polské literatuře meziválečného období (A. Wat, B. Schulz, B. Leśmian)*, Praha 2017.

¹⁸ Spotkania takie odbywały się m.in. z okazji 50., 80. czy 90. rocznicy. Ich efektem są publikacje rocznicowe: *Padesát let polonistiky na Univerzitě Karlově v Praze, Práce z dějin slavistiky IV*, ed. Theodor Bešta, Praha 1977; *Kolokvium k 80. výročí polonistiky na Univerzitě Karlově v Praze, Práce z dějin slavistiky XIX*, ed. Aleksandra Paják – Renata Rusin Dybalska, Praha 2005; M. Benešová – R. Rusin Dybalska – L. Zakopalová: *90 let pražské polonistiky*.

¹⁹ Były to m.in.: specjalna czeska sekcja na VIII Światowym Kongresie Polonistów w Krakowie (12.–14. 7. 2023), filmiki z zasłużonymi polonistami jako wkład do Filmowego Archiwum Światowej Polonistyki czy specjalny polski program z okazji Europejskiego Dnia Języków w Pradze (26. 9. 2023). Szerzej na ten temat zob. Renata Rusin Dybalska: 100 lat české polonistiky, *Poradnik Językowy* 2 (2024), s. 74–78.

- Bešta, Theodor: *Polština pro Čechy I–III*, Praha 1976–1986.
- Bešta, Theodor: *Základy polské mluvnice*, Praha 1994.
- Dyskursy polityczne w Polsce i Czechach po roku 1989: Gatunki, strategie komunikacyjne, wizerunki medialne/Politické diskurzy v Polsku a Česku po roce 1989: Žánry, komunikační strategie, mediální obrazy*, ed. Agnieszka Budzyńska-Daca – Renata Rusin Dybalska, Warszawa 2022.
- Gierowski, Piotr: Szaunowa Iza, in: *Polski Słownik Bibliograficzny*, ed. A. Romanowski, Warszawa 2010, z. 193, s. 161–162.
- Kaleta, Petr: *Češi o Lužických Srbech: Český vědecký, publicistický a umělecký zájem o Lužické Srby v 19. století a sorabistické dílo Adolfa Černého*, Praha 2006.
- Kaleta, Petr: *Jiří Mudra: k 90. výročí narození českého vlastence a přítele Lužických Srbů*, Praha 2011.
- Kardyni-Pelikánová, Krystyna: *Uwiedzeni przez polską literaturę. Czeska polonistyka literacka*, Warszawa 2003.
- Kolokvium k 80. výročí polonistiky na Univerzitě Karlově v Praze, Práce z dějin slavistiky XIX*, ed. Aleksandra Pajak – Renata Rusin Dybalska, Praha 2005.
- Lehr-Spławiński, Tadeusz – Šaunová, Iza: *Mluvnice jazyka polského*, Praha 1934.
- Padesát let polonistiky na Univerzitě Karlově v Praze, Práce z dějin slavistiky IV*, ed. Theodor Bešta, Praha 1977.
- Petr, Jan – Řeháček, Luboš: *Základy slovanské jazykovědy I–III*, Praha 1966–1969.
- Petr, Jan: *Základy polštiny*, Praha 1977.
- Petr, Jan: *Základy slavistiky*, Praha 1984.
- Pösingerová, Kateřina – Seretny, Anna: *Coraz bližej Polski*, Praha – Kraków 1997.
- Pösingerová, Kateřina – Seretny, Anna: *Czy Czechów jest trzech?*, Kraków 1992.
- Poslední, Petr – Kowalczyk, Małgorzata: *Jakobův žebřík. Polská literatura v letech 1945–1969*, Červený Kostelec 2008.
- Poslední, Petr: *Obtížná kontinuita. Dvojí recepcie polské literatury z let 1945–1949*, Hradec Králové 2004.
- Poslední, Petr: *Polské literární symboly*, Hradec Králové 2003.
- Poslední, Petr: *Zápas s Leviatanem. Polská literatura v letech 1970–1990*, Praha 2011.
- Rusin Dybalska, Renata: 100 lat czeskiej polonistyki, *Poradnik Językowy* 2 (2024), s. 74–78.
- Rusin Dybalska, Renata: On the Need for Practical Knowledge of Slavic Languages, or Pre-War Polish Language Textbooks for the Czechs, *Czech-Polish Historical and Pedagogical Journal* 1 (2021), s. 189–199.
- Rusin Dybalska, Renata: „Polsky v 1000 slovech”, czyli przedwojenne pomoce dydaktyczne do nauki języka polskiego dla Czechów, in: *Miscellanea lingwistyczne i varia*, ed. Krzysztof Kołatka, Bydgoszcz 2022, s. 243–259.
- Šaunová, Iza: *Jazyk polský. Příručka pro vysoké školy*, Praha 1958.
- Šaunová, Iza: *Polština pro každého*, Praha 1930.
- Soukupová, Věra – Kvaček, Robert – Řeháček, Luboš – Gabrielová, Jarmila – Petr, Jan: *Úvod do studia polonistiky II*, Praha 1977.
- Suchecki, Henryk: *Nástin dějin písemnictví Polákův*, Praha 1858.
- Suchecki, Henryk: *Wstępna gramatyka polska dla szkoły początkowej*, Praha 1859b.
- Suchecki, Henryk: *Zwięzła gramatyka polska do użytku w szkołach. Kurs wyższy*, Praha 1859.
- Suchecki, Henryk: *Zwięzła gramatyka polska. Kurs niższy*, Praha 1857.

- Szykowski, Marian: *Współczesna literatura polska z wypisami (1863–1923)*, Poznań 1923.
- Urbańczyk, Stanisław: Šp. Iza Šaunova, *Język polski* 4 (1960), s. 306–308.
- Vitoň, Jan: *Stará polská literatura I. Středověk – renesance*, Praha 1999.
- Vitoň, Jan: *Stará polská literatura II. Baroko*, Praha 2001.
- Vitoň, Jan: *Úvod do dějin a kultury Polska I. (do roku 1815)*, Praha 1995.
- Zelenka, Miroslav: *Polské texty pro posluchače slovanské filologie*, Praha 1929.
- Zelenka, Miroslav: *Polsky v 1000 slovech*, Praha 1929–1930.

MOJA PRASKA POLONISTYKA (WSPOMNIENIA)

Karel Daniel Kadłubiec

Moje wystąpienie, jak zapowiada jego nazwa, ma charakter wspomnieniowy, w którym chcę wydobyć z pamięci to, jak wyglądała praska polonistyka w latach 1955–1960, chcę przywołać wspomnienia o nauczycielach, o życiu studenckim, o atmosferze na polonistyce, po prostu o tym, co zapamiętałem.

Tak to się zaczęło

Pochodzę ze Śląska Cieszyńskiego, z tzw. Zaolzia, czyli tej jego części, która znajduje się w granicach Republiki Czeskiej, z małej miejscowości o zagadkowej nazwie Karpętna, graniczącej z inną, większą miejscowością – z Bystrzycą nad Olzą. Tutaj znajdowała się szkoła wydziałowa, do której uczęszczałem, i dwa kościoły. W tym ewangelickim posługę pełnił pastor Emanuel Tłołka, który mnie konfirmował, stąd znaliśmy się bardzo dobrze.

Wspominam o tym dlatego, że państwo Tłołkowie już w roku 1938 gościli u siebie profesora Mariana Szyjkowskiego. Po raz drugi i ostatni odwiedził ich Szyjkowski po trzynastu latach, w sierpniu roku 1951. Zachwyтом nad ziemią cieszyńską dał wyraz w tutejszym miesięczniku *Zwrot*, wychodzącym od roku 1949 do dziś w Czeskim Cieszynie. W *Zwrocie* opublikował w roku 1951 wspaniałe eseje o Juliuszu Zeyerze, Jiřim Karásku ze Lvovic, Stefanie Žeromskim, Stanisławie Przybyszewskim i ostatni w swoim życiu, w lutym 1952, o związkach Jana Kollára z Adamem Mickiewiczem. Zmarł w październiku tegoż roku.

Kiedy pastor Tłołka dowiedział się o moim kierunku studiów, często wracał do profesora i jego zauroczenia południowymi kresami. Szyjkowski zresztą widział duże podobieństwo między nimi a kresami wschodnimi, skąd pochodził.

Po maturze w czeskokieszyńskiej szkole średniej stałem na rozdrożu, co wybrać i dokąd pójść. O sławistyce, o polonistyce i bohemistyce, zdecydowały dwie sprawy: 1) moi nauczyciele w szkole średniej, 2) moje zainteresowania słowem, książkami. A miejsce studiów? Ołomuniec był bliżej, ale Praga zwyciężyła. Zadziałała magia tutejszego uniwersytetu, a także wcześniejsza znajomość metropolii, w której byłem dwa razy jako mały chłopiec, gdyż mój ojciec, nauczyciel zaolziańskich szkół powszechnych, organizował dla swoich podopiecznych wycieczki, na które i mnie zabierał.

Z Karpętnej w świat, czyli do Pragi

W czerwcu 1955 roku zgromadzono nas w auli praskiego Wydziału Filozoficznego, wówczas jeszcze Filologicznego, i po pisemnym teście stałem się studentem mieszkającym w Akademiku 5 maja (Kolej 5. května), mieszczącym się na Vinohradach przy ulicy Grégra 22. Dzisiaj to kolej Švehlova przy ulicy Slavíkovéj. Numer pozostał.

I rozpoczęły się studia. Na samym początku natrafiliśmy na świeżego absolwenta Uniwersytetu Jagiellońskiego, terminującego u profesora Witolda Taszyckiego, mgr Jana Petra, Czecha posługującego się doskonale polszczyzną. Patrzył na nas z góry, w sposób lekko wyniosły, dający do zrozumienia, że jesteśmy pierwszakami. Mówił monotonie, ale rzeczowo, toteż jego „Wstęp do historii i kultury Polski” nie należał do przedmiotów porywających, raczej nudnawych.

„Praktyczny kurs języka polskiego”, obejmujący gramatykę normatywną wraz z ćwiczeniami, przewijał się przez całe pięć lat, prowadzony przez dr Theodora Bešťę, wołyńskiego Czecha, również świetnie władającego językiem polskim z typowo kresową intonacją i typowym przedniojęzykowym *l* (słowo, sława). Człowiek niezwykle sympatyczny i przyjazny, zbyt dla nas pobłażliwy. Nieraz bywaliśmy u niego, a mieszkał koło szpitala Thomayera, przy ulicy U Kola 2.

Pod koniec pierwszego roku studiów brałem udział w pierwszym i ostatnim „majalesie” (polskie juwenilia), niesionym na falach odwilży 1956 roku i obalenia kultu Stalina. Tysiące studentów, radość i przekorne hasła typu „můžeme jít s klidem, SNB jde s lidem”. Zniknął wtedy też megaposał Stalina z Letnej.

Poruszając się zgodnie z chronologią lat, natrafiliśmy na drugim roku na profesora, o którego wielkości nie mieliśmy pojęcia. Był nim Vladimír Skalička, członek światowej sławy Praskiego Koła Lingwistycznego, poruszający się tak swobodnie po wielu językach, także ugrofińskich, jakby to były jego języki ojczyste. Z jego „Wstępu do językoznawstwa ogólnego” rozumieliśmy bardzo mało, ale czuliśmy instynktownie wielki oddech teorii. Doceniiliśmy to po latach.

Odsapnęliśmy na zajęciach z fonetyki, prowadzonych bardzo ciekawie przez profesora Bohuslava Hálę i jego ówczesnego asystenta, Milana Romportla, na których uświadamiano nam zależności fizjologiczno-akustyczno-artykulacyjne mowy ludzkiej.

Na trzecim roku mieliśmy honor uczestniczyć w zajęciach ucznia i następcy profesora Mariana Szyjkowskiego, mianowicie profesora Karla Krejčego, wielkiego uczonego, komparatysty i przyjaciela Polaków, co nie zawsze było mile widziane. Jego wykłady były wielką improwizacją, w czasie których odkrywał zupełnie niewidzialne ścieżki, spajające literaturę polską i czeską. Podziw i szacunek budzą do dziś jego *Dějiny polské literatury*, obejmujące okres od Galla Anonima do lat 50. wieku XX. Poruszają tę prawie tysiącletnią historię wprawdzie w sposób zwięzły, jednak perfekcyjnie wyłuskujący problemy najistotniejsze. Bardzo inspirujące jest spojrzenie nie-Polaka na literaturę polską, nieobciążone stereotypami i konwencjami. Pozwolę sobie też dodać, że profesor Krejčů był wielkim przyjacielem Sceny Polskiej Teatru Cieszyńskiego, jedyne poza Polską teatru zawodowego, działającego w Czeskim Cieszynie od roku 1951. Widywano go na widowni zwłaszcza podczas przedstawień premierowych.

Jego asystentem był dr Otakar Bartoš, z wszystkich polonistów najbardziej żyty ze studentami, brał udział w ich licznych, nieraz hucznych imprezach. Fascynował się literaturą

współczesną, szczególnie postaciami, mówiąc delikatnie, niekonwencjonalnymi, mianowicie Leopoldem Tyrmandem i Markiem Hłaską. Biesiadował często także ze znakomitymi literatami czeskimi, a jego opowieści o tych spotkaniach były wyczekiwany punktem jego wykładów, często ciekawszym od tego, co przewidywał program nauczania.

Na czwartym roku Bartoś wykładał literaturę polską wraz z ćwiczeniami. Profesor Krejčí, jeżeli dobrze pamiętam, już był wtedy na indeksie.

Na piątym roku wstąpił do naszego życia dr Luboš Řeháček, slawista, zajmujący się językiem staro-cerkiewno-słowiańskim (wykłady z niego prowadził profesor Josef Kurz), ale także współczesną polszczyzną. Jego monografia o semantyce i składni bezokolicznika we współczesnej jemu polszczyźnie jest po dziś dzień w dużej mierze aktualna. Jego specjalnością była także gramatyka historyczna języka polskiego.

Znany nam już profesor Skalička starał nam się wytłumaczyć, co to takiego „teoria języka”, a dr Iza Šaunová wyjaśniała nam, jak metodycznie nauczać języka polskiego. Pojawiała się często wraz dr Beštą w Ośrodku Kultury Polskiej, mieszczącym się w miejscu najlepszym z możliwych, na rogu placu Waclawa i ul. Jindřišskiej. Zajmował parter i pierwsze piętro z biblioteką, salą kinową oraz sklepem. Bywaliśmy tam bardzo często, wstępowaliśmy po prasę polską, książki, uczestniczyliśmy w seansach filmowych, w dyskusjach, w spotkaniach z wybitnymi literatami, na uroczystościach rocznicowych, prezentując stosowne do okoliczności teksty, recytując poezję, i to pod okiem dr Izy Šaunovej. Kursy języka polskiego prowadził tu przez wiele lat dr Bešta. I przychodziło na nie mnóstwo chętnych.

Zbaczając lekko z drogi nadmienię, że na korytarzach Wydziału pojawiał się nieraz twórca czeskiej egiptologii, profesor František Lexa. Nie wiem dlaczego, ale właśnie on wymodelował we mnie obraz faraonów. Dałbym głowę, że tak właśnie wyglądali. Nosił w sobie wielkość starego Egiptu.

W jego antologii literatury staroegipskiej znajduje się opowiadanie o dwu braciach. Do tego opowiadania profesor Karel Horálek, wielki slawista, prowadzący dla nas na piątym roku seminarium slawistyczne, kazał mi wyszukać warianty śląskie i polskie, przez co dał impuls do mojej kariery także folklorystycznej.

No i był profesor Jan Mukařovský, także członek Praskiego Koła Lingwistycznego, którego wykłady wypełniały aulę do ostatniego miejsca. Poruszał na nich często kwestie strukturalno-semiotyczne nie tylko dzieła literackiego, ale także architektury, filmu itp., co było fascynujące. Po latach zrozumiałem, jak umiejętnie nawiązywał do rosyjskich formalistów, szczególnie do Borysa Eichenbauma i jego słynnego studium o tym, jak jest zrobiony *Płaszcz Gogola*.

Życie pozaszkolne

Wspaniałe były wycieczki prowadzone przez dr Bartoša do Krakowa. Oczywiście był Wawel, stary Uniwersytet Jagielloński z jego Muzeum i profesorem Karolem Estreicherem, którego gawędy o historii uniwersytetu były czymś wyjątkowym. Zahaczyliśmy także o Bronowice, by uczestniczyć w *Weselu* Wyspiańskiego. Nie ominęliśmy stolicy, a w niej Biblioteki Narodowej z wicedyrektorem Leonem Marszałkiem, który pokazał nam wszystkie kryjące się w niej skarby. Byliśmy w Muzeum Narodowym, w teatrach; Zamku Królewskiego jeszcze nie było. To wszystko miało ogromne znaczenie dla formowania w nas obrazu Polski. To po

prostu trzeba widzieć i słyszeć, słyszeć profesorów Stanisława Lorentza, Karola Estreichera, Witolda Doroszewskiego czy Aleksandra Gieysztorę, widzieć na scenie Gustawa Holoubka, Adama Hanuszkiewicza czy Jana Świdierskiego.

Natomiast w Pradze spotykaliśmy się co piątek przed Automatem Koruna na tzw. Mústku, by stąd wyruszyć na podbój miasta – do kina, teatru lub jakiejś gospody. Mieliśmy też zespół taneczny, tworzony nie tylko przez polonistów, ale także polskich studentów innych uczelni, specjalizujący się w tańcach narodowych, które pokazywaliśmy przy okazji stosownych rocznic czy świąt.

Wielkim wydarzeniem, promującym praską polonistykę, był teleturniej, zorganizowany w roku 1959 przez polską i czechosłowacką telewizję. Pierwszy i ostatni tego typu. W praskim ośrodku telewizyjnym stanęły naprzeciwko sobie drużyny reprezentujące polonistów i uczestników kursów języka polskiego w Ośrodku Kultury Polskiej. Jednym z prowadzących był znany prezenter Jan Suzin. Od razu zrobiło się głośno o praskiej polonistyce, i to zarówno w Czechosłowacji, jak i w Polsce. Nagrodą dla zwycięzcy był trzytygodniowy pobyt w Polsce według własnego uznania. Tak się złożyło, że zwycięzcą został autor niniejszych wspomnień.

Znaczenie ówczesnej praskiej polonistyki

Na praskiej polonistyce panowała bardzo przyjazna propolska atmosfera, co uważam za szczególnie istotne dla studiowanego kierunku. Polonistyka wypełniała przesłanie profesora Szyjkowskiego, że zrozumienie, wspólnota, wzajemność jest najważniejsza. Ideę tę realizowano różnymi sposobami, zwłaszcza przez pokazywanie czesko-polskich związków historycznych, kulturalnych i literackich, ale także poprzez naukę języka polskiego dla zainteresowanych, odwiedzanie Polski i jej narodowotwórczych zabytków albo spotkania z wybitnymi twórcami. Ważna była również działalność praskiego Ośrodka Kultury Polskiej.

W sferze nauki ogromne znaczenie miało upowszechnianie w środowisku czeskim wiedzy o nauce polskiej, szczególnie humanistycznej, oraz uprawianie komparatystyki czesko-polskiej, szczególnie w dziedzinie literatury, przez co odkrywano nowe obszary i nowe perspektywy wspólnych badań.

Pobyt w Pradze zdecydowanie wpłynął na moje życie zawodowe, nie tylko dzięki Uniwersytetowi Karola, ale także dzięki temu, co mi to miasto zaoferowało. Były to lata, o których, parafrazując Adama Mickiewicza, śmiało można powiedzieć, iż kraj lat młodościowych zawsze zostanie święty i czysty jak pierwsze kochanie. I tak rzeczywiście było.

NAUCZANIE JĘZYKA POLSKIEGO W PRADZE W PRZEDDZIEŃ AKSAMITNEJ REWOLUCJI W CZECHOSŁOWACJI

Zofia Tarajło-Lipowska

W swoim artykule wracam do drugiej połowy lat 80. XX wieku, kiedy byłam lektorką języka polskiego w Katedrze Sławistyki na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Karola (1985–1989) oraz uczyłam języka polskiego na kursach organizowanych przez praski Ośrodek Informacji i Kultury Polskiej (1986–1989). Chcę spojrzeć na swoje ówczesne doświadczenia i dokonania, a także zatrzymać się nad ich następstwami.

Na początek kilka faktów. Praska polonistyka w tym czasie, jako jeden z kierunków sławistycznych, podlegała prof. Janowi Petrowi, kierownikowi Katedry Sławistyki i kierownikowi Instytutu Języka Czeskiego Czechosłowackiej Akademii Nauk. Był on językoznawcą sławistą, kształcił się m.in. na polskich uczelniach, dobrze znał język polski. Nabór studentów na polonistykę odbywał się wtedy co drugi rok, a studentów na roku zaczynającym studia w roku 1986 było niewielu: trzy Polki z czeskiej części Śląska i dwie Czeszki prażanki, z których jedna wkrótce studia opuściła. Lektoraty języka polskiego odbywały się też na Wydziale Pedagogicznym, mieszczącym się w Brandýsie nad Labem, ale były to raczej pozory nauczania, bowiem godzinowy wymiar lektoratu był niewielki, a grupa studentów liczyła kilkadziesiąt osób.

Znacznie więcej zainteresowanych i zaangażowanych słuchaczy znalazłam na kursach języka polskiego w Ośrodku Informacji i Kultury Polskiej, mieszczącym się wówczas na rogu Placu Wacława i ulicy Jindřišskiej, w którym prócz mnie polskiego nauczali mgr Anna Cihlářová i doc. Theodor Bešta. Co roku na publiczne kursy polskiego zapisywało się około 200 osób, ale do końca roku szkolnego pozostawała tylko część słuchaczy, około jedna trzecia. Jak się zorientowałam, nie było to spowodowane niedostatkami zainteresowania czy brakiem czasu na kurs językowy (co w przypadku ludzi pracujących zawodowo byłoby dość zrozumiałe), ale tym, że dużej części kursantów chodziło tylko o przyswojenie sobie podstaw języka polskiego. Potrzebowali tego do słuchania polskojęzycznych stacji radiowych i do lektury polskich tygodników, takich jak „Polityka”, „Panorama” czy „Przekrój”, które w porównaniu z reżimową prasą czechosłowacką były o wiele mniej stroniczne i propagandowe, a bardziej otwarte na krytykę i dyskusje światopoglądowe. Co czwartek na ulicy Jindřišskiej ustawiała się sięgająca czasem aż do Prażnej brány kolejka prażan, którzy w stoisku w Ośrodku Informacji i Kultury Polskiej kupowali polskie czasopisma.

Innymi powodami zapisywania się na kursy języka polskiego były sentymenty rodzinne czy wspomnienia, jak w przypadku emerytowanego prawnika Jiříego Karneckiego, który jako nastolatek uczęszczał na przedwojenne kursy polskiego w Pradze, prowadzone przez

Franciszkę Siewierską.¹ Niektórych prażan, zwłaszcza tych pochodzących ze Śląska, interesowało podobieństwo tamtejszej gwary do języka polskiego, inni mieli prywatne lub służbowe kontakty z Polakami czy polską kulturą i sztuką. Uczęszczało też kilkoro duchownych, związanych, jak sądzę, z podziemnymi strukturami kościoła katolickiego.

Z podręczników do nauczania polskiego była dostępna *Polština pro samouky* Miloslava Kopeckiego, Marii Kulošovej i Karla Olivy (wydania 1985 i 1988 lub starsze) i ewentualnie uniwersyteckie skrypty doc. Bešty. Tematyka tekstów w *Polštině pro samouky* była zideologizowana, a słownictwo i stylistyka w skryptach doc. Bešty trochę przestarzałe.² Rychło więc sama zaczęłam pisać i powiełać przykładowe dialogi, uwzględniające obyczajowe realia, lub czerpać wierszyki czy humoreski z twórczości Sławomira Mrożka, Jana Brzechwy czy Stefani Grodzieńskiej. Na kartkach A4 rysowałam proste wyobrażenia różnych sytuacji, które na lektoratach będzie można opisać po polsku.

Stało się to bodźcem dla powstania mego podręcznika *Mówię po polsku. Učebnice polštiny pro Čechy* i posłużyło jako materiał do niego. Większość moich prac nad podręcznikiem przypadła na rok 1988, przy czym z pomocą przyszedł mi ówczesny prażanin Jaroslav Lipowski, absolwent czeskich szkół, żywo zainteresowany doskonaleniem się w języku polskim oraz biegle piszący na maszynie. Komentarz gramatyczny i polecenia do ćwiczeń napisałam po polsku, a przekład na czeski powierzyłam Jaroslawowi Müllerowi, redaktorowi w Państwowym Wydawnictwie Pedagogicznym (Státní pedagogické nakladatelství).

Podręcznik *Mówię po polsku* miał być wydany książkowo przez Ośrodek Informacji i Kultury Polskiej w Pradze, przygotowania były dość zaawansowane (m.in. moje rysunki „do opisywania” po poprawkach miały być ilustracjami), ale w roku 1989, wobec zasadniczych zmian politycznych w Polsce, i co za tym idzie zmian personalnych i organizacyjnych w Ośrodku, wydrukowanie książki okazało się niemożliwe. Obowiązek wydania wzięło jednak na siebie Wydawnictwo Wiedza Powszechna w Warszawie, którego dyrektor właśnie przybył do Pragi w innych sprawach. Ostatecznie podręcznik *Mówię po polsku* wyszedł w tym wydawnictwie w roku 1994 i jak dotąd miał przynajmniej cztery wydania (nie jestem zawiadamiana o jego bieżących dodrukach czy nowych edycjach). W drugim wydaniu zmieniono podtytuł *Učebnice polštiny pro Čechy na Učebnice polštiny*, żeby nie zniechęcić ewentualnych słowackich użytkowników tego podręcznika.

W roku akademickim 1988/1989 w Pradze zaczęłam pisać podręcznik do konwersacji polskiej dla słuchaczy średnio zaawansowanych w języku polskim, który zatytułowałam *Rozmowy z Kasią i o Kasi*. Pracę nad nim ukończyłam dopiero we Wrocławiu po powrocie z praskiego lektoratu. Zgodnie z tytułem postacią spajającą główne dialogi poszczególnych lekcji jest młoda, energiczna i pomysłowa kobieta imieniem Kasia. W jednostkach lekcyjnych są poza tym dialogi poboczne, komentarze gramatyczne, ćwiczenia w rozumieniu, pytaniu i ripostowaniu wypowiedzi ustnych, komponowaniu podobnego dialogu czy przenoszeniu wziętych z niego zwrotów na inne postaci.

Na potrzebę napisania podręcznika do konwersacji polskiej zwrócił mi uwagę prof. Jan Petr, obiecując jednocześnie wydanie przyszłej książki na Uniwersytecie Karola. Do wydania jednak nie doszło, bo pod koniec roku 1989 nastąpił przewrót ustrojowy w Czechosłowacji,

¹ Jiří Karnecki napisał wspomnieniowy esej o praskiej nauczycielce polskiego Franciszce Siewierskiej, w którym wyraża się o niej z najwyższym uznaniem. Mam jeden egzemplarz tego eseju.

² Zofia Tarajto-Lipowska: Jak uczyć Czechów języka polskiego? Refleksje nad starszymi i nowszymi podręcznikami, in: *Język trzeciego tysiąclecia III, t. 3*, ed. Marta Dąbrowska, Kraków 2005, s. 323–333.

który pociągnął za sobą również zasadnicze przemiany na uczelni. Przypomnę też, że 13 grudnia roku 1989 prof. Petr już nie żył. W latach 1990–1991, dzięki uprzejmości ówczesnego lektora języka polskiego na Uniwersytecie Karola, starałam się zorientować w możliwościach wydania w Pradze tego podręcznika, ale szans ponoć na to nie było.

Ponieważ *Rozmowy z Kasią i o Kasi* nie są adresowane jedynie do czeskich czy słowackich kursantów, ale mogłyby służyć nauczaniu również innych obcokrajowców, pytałam o możliwość wydania książki na Uniwersytetach Śląskim i Wrocławskim, ale nie uzyskałam pozytywnej odpowiedzi. Tymczasem znalazłam się w zupełnie innej i nowej dla mnie sytuacji zawodowej, bo po powrocie do Polski otrzymałam propozycję pracy jako bohemistka w Instytucie Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego. Propozycja była ambitna, czekało mnie dużo pracy, zajęłam się szeroko rozumianą czeską tematyką i poszukiwaniem w niej miejsc do własnych badań naukowych.

Jak dotąd więc nikt podręcznika *Rozmowy z Kasią i o Kasi* nie czytał, nie studiował, nie pracował z nim ani nie oceniał. Książka jest ukończona i wciąż pozostaje tylko ofertą wydawniczą. Położyłam w niej nacisk na różnorodność słownictwa oraz na składniową i stylistyczną różnorodność wypowiedzi. Objaśnienia gramatyczne (napisane po polsku) starałam się podać raczej jako komentarz do przykładów niż jako regułę wprowadzającą. Słownictwo i frazeologia podręcznika obejmują ogólny polski język literacki, choć w paru miejscach użyłam też kolokwializmów, na pograniczu ogólnego języka polskiego i młodzieżowego. Ćwiczenia są poprzedzone wzorami ich wykonania, ale nie ma tu tzw. klucza do ćwiczeń (a więc podręcznik raczej nie powinien służyć jako samouczek). Każda lekcja zawiera dwa dialogi główne: A i B. Dialogi z cyklu A, rozmowy sześciorga głównych postaci (trzech zaprzyjaźnionych małżeństw), tworzą pewną całość fabularną. Dialogi z cyklu B nie są powiązane ze sobą treściowo i nie mają stałych postaci, choć niekiedy nawiązują do cyklu A. Kładę też nacisk na atrakcyjność i anegdotyczność sytuacji, czasem delikatnie konfliktowej.

W moim przekonaniu strona tekstowa podręcznika do nauki języka obcego winna układać się w prostą, ale atrakcyjną historyjkę, której akcja toczy się w typowym i realistycznie oddanym środowisku. Można tu wykorzystać prawidła serialu telewizyjnego, czyli z lekcji na lekcję utrzymywać ciekawość kursantów „co będzie dalej”. Słuchacze kursów językowych zamierzają nie tylko nauczyć się języka, ale też dowiedzieć się czegoś o społeczeństwie, które nim mówi. Nawet współcześnie, wobec ułatwienia i uproszczenia kontaktów między narodami, istnieje ekscytacja spodziewanymi różnicami w poglądach, zwyczajach czy wartościowaniu. Główne postacie podręcznika powinny budzić sympatię, ale mogą mieć też drobne wady czy dyskusyjne cechy charakteru, skłaniające do rozmawiania czy wręcz „plotkowania” o nich.

W późnych latach 80. XX wieku szczerza i obiektywna wymiana myśli i dyskusja o wartościach czy postawach życiowych między Czechami a Polakami była trudna (ze względu choćby na tryb przekraczania granicy, ale nie tylko z tego względu), a skala wymiany myśli nie uwzględniała ani bliskości fizycznej naszych krajów, ani bliskości językowej. Mimo przynależności do tego samego „obozu socjalistycznego” między sytuacją „tu”, a sytuacją „tam” były istotne różnice, które w dużym skrócie ujmował popularny wtedy dowcip o mieszkającym przy granicy psie, który do Czechosłowacji chodził, żeby sobie zjeść, a do Polski, żeby sobie poszczekać.

W roku 1985 w Polsce wciąż były żywe reformatorskie myśli i nastroje okresu Solidarności, mimo pokrywki represji w stanie wojennym, krążyły „podziemne” broszury na tematy

polityczne, a w niektórych kościołach pod pretekstem zebrań religijnych odbywały się debaty nad tym, jaką drogą można doprowadzić do zmiany ustroju państwa. Powołam się tu choćby na mityng w roku 1986 we wrocławskim kościele pod wezwaniem św. Wojciecha na placu Dominikańskim, na którym gościł m.in. znany muzykolog, publicysta i działacz społeczny Stefan Kisielewski. Kościół był pełen ludzi, łącznie z miejscami stojącymi.

W Czechosłowacji górował wtedy – wydawałoby się – niczym niezmałcony duch „normalizacji”, na ulicach zwracały uwagę hasła o przyjaźni „na wieczne czasy” ze Związkiem Radzieckim, a moją korespondencję w imiennej przegródce uniwersyteckiej w sekretariacie Katedry Sławistyki ktoś otwierał i przeglądał, zanim ją odebrałam. Pracownicy naukowo-dydaktyczni Uniwersytetu Karola byli członkami partii komunistycznej, na czele z prof. Janem Petrem, który w hierarchii partyjnej zaszedł dość wysoko.³ Ci, którzy do partii nie wstąpili, zapisywali się do uniwersyteckiego Koła Przyjaciół Narodów Związku Radzieckiego.

Na Uniwersytecie Karola zostałam przyjęta z pozorną życzliwością, ale i z dużym dystansem. Z nikim z Katedry Sławistyki nie nawiązałam bliższych kontaktów koleżeńskich, towarzysko obracałam się w gronie obcokrajowców, lektorów i stypendystów. Jeszcze w Polsce, przy rekrutacji na lektorów polskiego na obczyźnie, miałam problemy z tzw. opinią polityczną. Nie należałam do PZPR, podstawowa komórka tej partii na uczelni nie dowierzała mi (cytuję wypowiedź) jako „człowiekowi Solidarności”, oficjalnie wtedy nazywanej „podziemną Solidarnością”.⁴ Moja niekompletnie udokumentowana kandydatura na lektorat zagranicą nie została wzięta pod uwagę. Dopiero w awaryjnej sytuacji, kiedy dotychczasowa lektorka w Pradze nagle zrezygnowała, zaproponowano mi ten wyjazd. Czeskiego wtedy nie znałam, w swoim wniosku o wyjazd podałam angielski i niemiecki, ale wobec widocznego braku szans na zachodnie kraje postanowiłam propozycję przyjąć.

Na początku mego pobytu w Pradze nie miałam kontaktów ze środowiskami Czechów myślących inaczej niż głosiły czechosłowackie środki masowego przekazu, ale poznałam poszczególne osoby, które mimo swojej wielkiej wiedzy i chęci nie mogły wykładać, bo „straciły zaufanie” normalizacyjnych władz, jak np. sławista i bałkanista doc. Sáva Heřman czy historyk prof. Jaroslav Valenta. Ciekawe i nieschematyczne były również rozmowy z polonistą doc. Otakarem Bartošem.⁵

Na lektoratach uniwersyteckich i na lekcjach w Ośrodku nie poruszałam tematów politycznych, ale z reakcji i półsłówki słuchacze domyślili się, że nie popieram reżimu. Na jednym z lektoratów, który odbywał się wtedy gościnnie w budynku Vyšší dívčí školy na ulicy Vodičkovéj, raz doszło do rozmowy na temat sytuacji politycznej i kursanci przyznali, że w sprawach politycznych nie chcą się wypowiadać, bo po stłumieniu Praskiej Wiosny 1968

³ O silnej polityzacji Katedry Sławistyki w latach 80. wspomina się w książce Michali Benešovej – Renaty Rusin Dybalskiej – Lucie Zakopalovej: *90 let pražské polonistiky – dějiny a současnost*, Praha 2013, s. 39.

⁴ Przed wyjazdem do Pragi pracowałam w Studium Praktycznego Nauczania Języków Obcych Politechniki Wrocławskiej; byłam wtedy kierowniczką zespołu języka polskiego. W roku 1984 otrzymałam stopień doktora nauk humanistycznych, a w styczniu roku 1985 przytłaczającą większością głosów zostałam wybrana na dyrektora Studium. Do objęcia przeze mnie funkcji nie dopuściła jednak PZPR Politechniki Wrocławskiej, bo w głosowaniu konkurowałam z partyjną kontrkandydatką.

⁵ Doc. Otakar Bartoš np. zwrócił mi uwagę, że powieść Josefa Škvoreckiego *Zbabełci* (polski tytuł „Tchórze”) wyszła w Polsce w tłumaczeniu Emilii Witwickiej w roku 1970, czyli dwa lata po stłumieniu Praskiej Wiosny i po wdrożeniu cenzury personalnej na osobę autora. Upewniłam się u studentek, że ani pisarza, ani tej powieści nie znają – i przywożłam im do przeczytania „Tchórzy” z Wrocławia.

po prostu się boją. Tego typu obawy wyczuwało się czasem na lektoracie, np. kiedy objaśniając deklinację rzeczowników męskich z końcówką -a za wzór wybrałam nazwisko „Wałęsa”.

W następnych latach pracy dzięki jednej ze studentek, prażance Alenie Černej (dziś PhDr. Alena M. Černá, Ph.D. z Ústavu pro jazyk český AV ČR), oraz niektórym słuchaczom kursów w Ośrodku Informacji i Kultury Polskiej zaczęłam dostawać lub pożyczać do czytania maszynopisowe kopie utworów literackich, które ze względu na cenzurę osobową nie miały szans na ukazanie się w oficjalnym wydawnictwie. Były to m.in. sztuki sceniczne Václava Havla (*Largo desolato*, *Vyrozumění*, *Zahradní slavnost*), aktualne opowiadania Bohumila Hrabala (*Kouzelná flétna*, *Potopená katedrála*), powieści i opowiadania Edy Kriseovej (*Pompejanka*, *Ryby raky*, *Městečko*) czy Evy Kantůrkovej, felietony Ludvíka Vaculíka, wiersze Egona Bondego (*To jsou zbytečné verše*), Jaromíra Hořca (np. *Řeč dali do vazby*)⁶ czy Zdeňka Rotrekla (np. *Brněnská litanie*). Czasem zdarzały się też okazje kupna książek wydanych na emigracji, np. nieocenzurowanych dzieł Hrabala.⁷ W roku 1989 pojawiły się też oficjalne wydania autorów starszych, których z różnych powodów już dawno nie wydawano, np. *Vteřiny věčnosti* Ladislava Klímy wyszły w wydawnictwie Odeon.

W latach 1988–1989 zaczęłam tłumaczyć czeską literaturę, zwłaszcza tę drugoobiegową, krążącą w postaci maszynopisowych odbitek. Była ciekawsza niż ta z oficjalnego czasopisma „Literární měsíčník” i wydawała się bardziej wartościowa, choćby ze względu na trudności z jej zdobyciem, ale nade wszystko z uwagi na słusność jej przesłania. Przetłumaczyłam m.in. kilka felietonów Ludvíka Vaculíka (ukazały się w miesięczniku „Odra”), fragmenty pism Klímy i część powieści Edy Kriseovej *Pompejanka* (proponowałam je bezskutecznie Wydawnictwu Dolnośląskiemu) czy opowiadanie Oty Pavla *Běh Prahou* (wyszło w miesięczniku „Opole”). Redakcja miesięcznika „Odra” była zainteresowana publikacją nowych utworów Milana Kundery, ale do nich w Pradze nie dotarłam. Przygotowałam, owszem, tłumaczenie esejów Kundery: *Los Czechův*, *Tragedia Europy Środkowej* i *Radykalizm a exhibicjonizm*, ale były już nieaktualne i znane w polskim przekładzie.⁸ W styczniu roku 1989 wielkie wrażenie zrobiły na mnie demonstracje przeciwników reżimu na Placu Waława w rocznicę samospalenia się Jana Palacha i widok, jak demonstrantów polewano wodą. Władze Katedry Sławistyki zaś mocno mnie zraziły, kiedy w roku 1988 nie zgodziły się na wakacyjny wymienny wyjazd studentek polonistyki na Szkołę Letnią Języka i Kultury Polskiej w Warszawie, bo – jak oświadczyła mi pani asystent na polonistyce – „z Polski mogłyby przywieźć jakieś niewłaściwe wzory”.

W roku 1989 nawiązała ze mną kontakt działająca we Wrocławiu Polsko-Czesko-Słowacka Solidarność, która zlecała mi tłumaczenie czeskich notek i artykułów do wydawanego przez nią nieoficjalnego Biuletynu. Na początku listopada 1989 we Wrocławiu odbyło się spotkanie dużej liczby przyjezdnych Czechów i Słowaków, choć nie wszystkim udało się strzeżoną wciąż granicę przekroczyć. Festiwalowi Niezależnej Kultury Czeskiej i Słowackiej towarzyszyła konferencja naukowa w uniwersyteckiej Auli Leopoldina, którą razem ze

⁶ Od Jaromíra Hořca, poety i założyciela samizdatowej Českiej expedice, otrzymałam wtedy wiele materiałów. Później, po przełomie politycznym, pisał do mnie w sprawie nawiązania kontaktu z polskimi wydawnictwami.

⁷ Wymieniam tylko te utwory, których drugoobiegowe kopie z lat 80. zachowały się w mojej bibliotece.

⁸ Książki Kundery wydane przed jego emigracją znajdowały się wtedy w wydziałowej bibliotece, ale trzymano je w tzw. trezorze, nie były dostępne. Jako pracownica wydziału mogłam jednak ominąć ten zakaz, z czego skwapliwie skorzystałam. Miałam jednak pecha, bo torbę z książkami Kundery skradziono mi w praskim tramwaju. Aby je do „trezoru” zwrócić, musiałam odkupić książki lub odtworzyć za pomocą kserowania. Znów kursanci z Ośrodka przyszli mi z pomocą.

wspomnianym już Jaroslavem Lipowskim tłumaczyliśmy symultanicznie. Spotkanie gości z Czechosłowacji z czesкими i słowackimi rodakami, przybytymi z exilu z zachodniej Europy, było niezmiernie wzruszające i budujące. Odbywały się też koncerty popularnych czeskich „bardów”, twórców „poezji śpiewanej”, takich jak Karel Kryl, Jaroslav Hutka, Vlastimil Třešňák czy Svatopluk Karásek. Wśród czeskich gości wrocławskiego festiwalu spotkałam kilkoro swoich studentów lub kursantów z Pragi.

W czasie samej „aksamitnej rewolucji” w kolejnych dniach listopada 1989 nie byłam już w Pradze, ale jedna z moich byłych studentek, wspomniana już prażanka Alena Černá w listach posyłanych do Wrocławia szczegółowo i z dużą dozą emocji opisywała mi przebieg tych wydarzeń, ich bezpośrednie skutki dla Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Karola oraz późniejsze wybory Václava Havla na prezydenta Republiki Czechosłowackiej.

Jak zaznaczyłam, zwłaszcza lektura czeskiej literatury „drugoobiegowej” (samizdatowej) wpłynęła na to, że z polonistki stałam się bohemistką, a ściślej rozszerzyłam swoją wiedzę i kompetencje na filologię czeską. Dużą rolę odegrała też ciekawość „podróźnicza” czy wręcz „geograficzna”, czyli chęć wyjaśnienia sobie wszelkich odmienności: postaw, myślenia czy stereotypów, z którymi spotkałam się w Czechach lub przy lekturze czeskiej literatury. Najważniejsza jednak była strona estetyczna i wartość ideowa tej literatury jako niosącej wiele emocji i przeżyć, dla mnie odkrywczej i niemal obecnej fizycznie. Na dalszym, ale nieostatnim miejscu umieściłabym chęć uświadomienia o tym Polakom i niedłwie odczucie jakiejś „misji” do spełnienia.

Bibliografia

- Benešová, Michala – Rusin Dybalska, Renata – Zakopalová, Lucie: *90 let pražské polonistiky – dějiny a současnost*, Praha 2013.
- Tarajło-Lipowska, Zofia: Jak uczyć Czechów języka polskiego? Refleksje nad starszymi i nowszymi podręcznikami, in: *Język trzeciego tysiąclecia III, t. 3*, ed. Marta Dąbrowska, Kraków 2005, s. 323–333.
- Tarajło-Lipowska, Zofia: *Mówię po Polsku. Učebnice polštiny pro Čechy*, Warszawa 1994.

KONTAKTY NAJSTARŠEJ SLOVENSKEJ POLONISTIKY S ČESKÝMI A POĽSKÝMI POLONISTIKAMI

Marta Pančíková

Po rozpade Rakúsko-Uhorska v roku 1918 a rok po vzniku prvej Československej republiky sa rozbehla aj pedagogická činnosť na troch univerzitách – v Prahe, v Brne a v Bratislave. Už v roku 1919 začína svoju činnosť aj prvá slovenská univerzita – Univerzita Komenského. Táto najstaršia univerzita na Slovensku, hoci oveľa mladšia ako Karlova univerzita, má s ňou veľa spoločného. Jej chod zabezpečovali profesori a docenti z Karlovej univerzity. Ako prvá začala v Bratislave v roku 1919 svoju činnosť Lekárska fakulta, potom v roku 1921 rozbehli prvý akademický rok dve fakulty – Právnická a Filozofická. Medzi prvými lastovičkami filologických odborov bolo aj štúdium slavistiky. Vzniká Slovanský seminár, kde sa postupne rozbieha vyučovanie slovanských jazykov (ruský, bulharský, poľský, srbochorvátsky, slovenský). Knižnica slovanských filológií do dnešných čias nesie meno Slovanský seminár. Má bohatú zbierku cenných publikácií najmä z predvojnového obdobia.

Poľština bola jedným z prvých lektorátov, neskôr sa vytvorili aj iné lektoráty slovanských jazykov. Prvý poľský lektor dr. Jerzy Pogonowski prichádza do Bratislavy v akademickom roku 1924/1925. Všetky predchádzajúce informácie (napríklad zborníky k 80., 85. a 90. výročiu polonistiky) uvádzajú pri tomto lektorovi rok 1923 ako rok jeho príchodu do Bratislavy. Nakoľko pri bádani vo fakultnom archíve sa nepodarilo nájsť archívne záznamy z roku 1923, preto sa preberal tento rok z predchádzajúcich prác o slavistickom štúdiu na FF UK. Až v roku 2022 sme sa dopracovali k vierohodným dokumentom. Celouniverzitný Archív UK sústredil všetky cenné dokumenty a tým doplnil chýbajúce údaje. V archívnych záznamoch sa potvrdilo, že dr. Jerzy Pogonowski bol v Bratislave v akademickom roku 1924/1925. Druhým potvrdením je osobný dotazník, doklad z UMCS, kde dr. Jerzy Pogonowski vlastnou rukou napísal, že v Bratislave pôsobil v akademickom roku 1924/1925.

Druhý predvojnový lektor doc. Władysław Bobek sa prvýkrát uvádza v archívnych materiáloch z akademického roku 1928/1929. V Bratislave pracoval 10 rokov, po návrate do Poľska sa zapojil do ilegálnej protifašistickej činnosti, bol uväznený a v roku 1942 popravený v koncentračnom tábore Oświęcim. V zborníku príspevkov z 80. výročia polonistiky na Univerzite Komenského¹ sa o ňom uvádza, že tento poľský literárny historik a slavista položil u nás základy komparatívneho skúmania poľsko-slovenských literárnych vzťahov a do tohto

¹ 80. výročie polonistiky na Univerzite Komenského v Bratislave, ed. Marta Pančíková – Maria Magdalena Nowakowska, Bratislava 2006.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Polsko-české poznávání jako výměna hodnot.
Pokud se Vám ukáзка líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.